SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK I. ČÍSLO 10.

Anton Jánošík:

SLOVENČINA NA STREDNÝCH ŠKOLÁCH.

Neutešený je stav slovenčiny na školách, kde neučí Slovák odborník. Ak miesto neho učí iný, nehľadí on na jej čistotu, ale skôr naopak: vedome vtrusuje do nej slová nové, nedomáce, a tak vzniká akási čudná spisovná slovenčina, ktorá sa priveľmi odlišuje od strednej a od doterajšej dobrej spisovnej reči. Taká potom nemá úcty pred nikým, ani pred samým Slovákom. Naše deti sa nevyučujú ani len spôsobu slovenského vykania, hoci je úradne odobrený v Pravidlách slovenského pravopisu. Aj s ohľadu pedagogického a národnej výchovy väčší dôraz mal by sa klásť na čistotu slovenčiny, tobôž, keď je to jazyk vyučovací. Pedagogické by bolo, keby učitelia, ktorí nevnikli ešte do ducha slovenčiny, nezakrývali nevedomosť jazyka vyučovacieho tým, že natiskajú slovenčine cudzie slová, výrazy, ale keby si radšej hľadeli osvojiť slová a väzby domáce, slovenské. Potom by sme nemali zbytočné dvojice slov, z ktorých, ak chceme písať dobre po slovensky, musíme si jedno vybrať a vedome ho užívať.

*

Úloha či **úkol?** Na niektorých školách zaviedol sa pre písomné práce termín *úkol.* V slovenčine slovom *úkol* nemožno zameniť bežné slovo *úloha.* Na pravý význam *úlohy* poukazuje aj sloveso *uložiť. Úkol* nepoznajú Pravidlá, ani v reči ľudovej sa ho neužíva. Úzus: Mám ťažkú *úlohu* pred sebou. *Uložil* mi tú robotu ap. Prečo teda píšu niektorí nasilu *úkol?*

Atrament či **inkúst?** Až nemilo spôsobí, keď školské deti miesto dávno vžitého slova *atrament* omáľajú *inkúst,* ktoré je nachytro urobené z českého *inkoust* Hoci ho niet v Pravidlách, no jednako sa rozširuje a vytláča slovo domáce *atrament,* ktoré je síce latinského pôvodu, utvorené od slova *ater* = *čierny,* čo ale nesvedčí proti nemu, lebo jeho slovenský preklad *černidlo,* môže značiť skôr nástroj, ktorým dačo čiernime, ako tekutinu.

Gramatika či **mluvnica?** Poslovenčená forma *mluvnica*

ostáva hláskoslovne českou; mali by sme mať tvar *mlvnica,* lebo české obalené *l (lu)* javí sa v slovenčine ako čisté *l.* Na pr.: *člun-čln, chlup-chlp* ap. Koreň *mluv-* vyhynul v slovenčine. Máme ho iba v niektorých slovách knižných, ktoré sa k nám dostaly už dávnejšie z češtiny, ako *smluva, nemluvňa.* Ináče slovám s týmto koreňom treba sa vyhýbať a užívať slov s domácim koreňom *hovor-.* — *Gramatika* je gréckeho pôvodu, ale slovo udomácnené, užívané aj v reči ľudu, kde znamená pálenku. Nachádzame ho na príklad aj u Kukučína („... a s medom je veru gramatika dobrá". Tri roje cez deň.). Do Pravidiel sa dostaly obidva tvary, lenže slovenčine lepšie zodpovie *gramatika.* Veď slovo *gramatiku* majú Poliaci, Rusi aj Česi (vedľa *mluvnice*) a jej skladateľ je *gramatik.* Prečo by Slováci nemali alebo nemohli užívať dôsledne *gramatiku?* Veď k tomuto slovu pripojuje sa i *gramatikár, gramatický,* a *gramatikár* vari nebudeme nahradzovať akýmsi *mluvničníkom!* Preto píšme len dôsledne *gramatika, gramatický.*

Odsek či **odstavec?** Staré slovenské slovo *odsek* v školách vytískajú *odstavcom. Odsek* veľmi jasne zodpovedá pojmu, ktorý označuje; *odstavec* menej, lebo *odstaviť,* z ktorého je slovo tvorené, v slovenčine znamená dať niečo bokom, a nie *oddeliť, odseknúť.*

Cirkel či **kružidlo?** Zdomácnené slovo *cirkel,* ktoré bolo bežné v slovenských školách predprevratových, nahradzujú novým slovom *kružidlo, kružítko.* Pravidlá majú aj *cirkel,* preto ním nepohŕdať, ale vedome užívať toto napoly zabudnuté slovo. Kto je vonkoncom proti slovu *cirkel,* nech aspoň nepíše *kružítko,* ale *kružidlo!*

Linonár či **pravítko?** Podobný osud ako slovo *cirkel* zastihol aj slovo linonár. Kedysi sa ho užívalo na slovenských školách, ale teraz všade chcú mať len *pravítko.* Bolo by dobré, keby pravopisná komisia nezabudla na slovo *linonár* a uviedla ho do opravených Pravidiel. Užíva ho aj Rázus v Maroškovi („keď ide... s dlhým, krížovým linonárom", str. 237).

Punkt a **bod.** Pravidlá uvádzajú obidve slová, lenže *bod* je natoľko časté v škole, že sotva počuť punkt. No nemalo by sa zabúdať aj na slovo ľudové *punkt,* ktoré rád užíval Kalinčiak („... složený beh myšlienok jeho od punkta do punkta pretriasať". Ukázky z korešpodencie a pamätí. Str. 83). Slovo *bod* dobré je pre odbornú terminologiu a *punkt* je oprávnené najmä vo frázach z ľudového úzu.

Lektúra či **četba?** Na školách zobecnelo slovo *četba,* hoci nezodpovedá slovenčine, veď slovenčina nezachovala stupeň *čet-,*

má iba čit-. *Četba* nie je ani v Pravidlách, hoci *lektúra* áno. Niekedy *četbe* sa vyhybuje tým, že sa kladie miesto nej *čítanie*. Ale pojmy *četba* a *čítanie* sa úplne nekryjú, je medzi nimi jemný významový rozdiel, ktorý zväčša už necítiť, lebo mnohí slovom *čítanie* rozumejú činnosť i vec na čítanie. Ak chceme onen rozdiel robiť, tak užívajme vedome *lektúra*, ale nikdy *četba*. V takomto význame upotrebil slovo *lektúra* aj Št. Krčméry. (Slov. pohľady XLVIII, č. 9A, str. 545 a 559.)

Ceruza či **tužka?** České slovo tužka je deminutívom od *tuhy*. Slovo *tuha* je umelé, stvorené za času Jungmannovho. *Tužka* dostala sa do slovenčiny po prevrate na úkor bežného slova *ceruza*, ktoré pochodí z latinčiny a pre nás má i význam kultúrne-historický.

Vakácie či **prázdniny?** Prázdniny sú umelým prekladom latinského slova *vacatio-vacationes*. U Slovákov nebolo snahy prekladať slová latinské, ktoré dostaly sa do reči ľudu a tam celkom zdomácnely, a tak staly sa majetkom celého národa. Preto nebojme sa povedať: *vakácie*.

Bál či **ples?** Ako vakácie, tak aj domáce slovo bál je vytreté zo školského slovníka, aby dalo miesto cudziemu *ples*, hoci obidve slová sú v Pravidlách. Teraz nemáme študentský *bál*, ale len *ples*. Ples sa dostalo do slovenčiny po prevrate. V ľudovej reči žije iba *bál*. Nemáme sa ho báť dôsledne užívať, najmä keď sa ono nachádza u predprevratových spisovateľov, ako u Kukučína (Na podkonickom bále), u Vansovej (Julinkin prvý bál) a u iných.

*

Vybral som náročky tieto príklady, aby som mohol upozorniť na to, že snahy po očiste spisovnej reči nemajú sa týkať tých cudzích kultúrnych slov, čo sú majetkom celej slovenskej pospolitosti. Malé národy idú v tejto veci priďaleko, českí puristi v 19. storočí povymýšľali stá a stá slov, medzi nimi množstvo takých, čo nahradily vžité slová cudzieho pôvodu. Novšie lingvistické prúdy takýto postup odsudzujú, lebo čistotu reči nekazia vžité slová cudzieho pôvodu, ale nové a nepotrebné cudzie väzby. Francúzština má na stá slov germánskeho pôvodu, o jej čistotu starajú sa už niekoľko sto rokov, ale nik ešte nenavrhol, aby sa vyhadzovaly slová germánskeho pôvodu. To platí aj o slovanských slovách v maďarčine. Nové slová, čo aj slovanské, nie sú vhodnou náhradou za obecne vžité cudzie slová, lebo väčšina Slovákov nepozná význam nových slov. Ale nové slová škodia aj ináč, lebo staré nemiznú, takže počet lexikálnych dvojtvarov sa zväčšuje. A práve toto škodí jasnosti spisovnej reči a vedeckej terminologii.

Belo Letz:

O MENNÝCH TVAROCH PRÍDAVNÝCH MIEN.

Pri triedení prídavných mien nápadné sú doklady, ktoré sa odchyľujú svojou krátkou koncovkou od pravidelnej formy. V gramatikách sa učene poznamenáva, pravda, často bez podrobnejšej poznámky, že ide o menné tvary. Táto stručnosť je nemetodická, lebo v gramatických otázkach nie dosť zbehlému človeku treba vysvetliť podstatu, pôvod a oprávnenosť tohto názvu, ináč mu je nejasný. Niekedy zasa tieto doklady sa uvádzajú v systéme prídavných mien neurčitých s adjektívami prisvojovacími, čo má oprávnenosť iba pre ich nominatív, a nie pre ostatné pády.

Keď hovoríme teda o menných alebo neurčitých menách prídavných, máme na mysli zvyčajne tieto príklady: *dlžen, hoden, vinen, povinen, rád, žiaden.* Pre okolnosť, že ich je len niekoľko a že sa uchovaly iba výnimočne, treba ich pokladať za archaizmy, teda za zbytky dávneho menného skloňovania.

I vidieť, že prídavné mená podliehaly radikálnym zmenám formálnym, kým sa ich terajší stav ustálil. Z povahy indoeuropských adjektív plynie, že ich skloňovanie bolo to isté ako substantív (dobrъ chlapъ, dobra žena, čisto město; genitív: dobra chlapa, dobry ženy, čista města atď.). No už v najdávnejšom čase povedľa týchto menných tvarov pridával sa k nim enkliticky (za nimi) zámenný člen, vlastne zámeno ukazovacie *jь, ja, je* dalo základ ku složnému skloňovaniu (*dobrъ+jь chlapъ* dalo *dobrý chlap, dobra+ja žena — dobrá žena, čisto+je město — čisté mesto;* gen. *dobrajego — dobrého* atď.). Keďže v dnešnej slovenčine složené skloňovanie je pravidelné, doklady typu *rád* odzrkadľujú asi poslednú fázu jeho úplného víťazstva.

Ak je dobrý predpoklad, že proces prechodu menných prídavných mien k složenému skloňovaniu narušil najskôr adjektíva prívlastkovej funkcie a len neskoršie doplnkovej, čo je veľmi pravdepodobné, lebo i v modernej češtine sú menné tvary doplnkové hojné (Chlapec chodí bos), pri vysvetlení poniekoľkých zbytkov slovenských mohli by sme vyjsť iba z ich doplnkového postavenia. Možno teda povedať, že prídavné mená typu *dlžen* užívame vo vete ako doplnky. Keď ich pozmeníme na prívlastok, myslitelné sú len vo forme složeného skloňovania. Na pr.: Hodná dievka, šumná tá Betka — čo? (Kuk. VI. 35.) Človek hodný, ale v jednačke sťa kremeň. (Kuk. VI. 16.) Výnimkou sú *rád* a *žiaden. Rád* je len doplnkom, *žiaden* i prívlastkom. (Zle by bolo: vinen človek, dlžna žena, hodno dieťa a pod.) Azda práve doplnkové ich postavenie je podstatnou príčinou, že si uchovaly menný tvar. Ako doplnky neboly bezprostredne pri svojom mene, preto nepredpokladáme za nimi enklitický zámenný tvar, ktorý by ich zmenil. Túto mienku podporuje poznatok, že etymologicky súvisia niektoré so slovesami: dlžiť, za-

dlžiť, viniť, sú ich *n*-ovými participiami a teda ako iné trpné príčastia rady zastupujú doplnkový zástoj. *Som dlžen, som vinen* majú charakter pasíva, a to nielen formálne, ale i významove.

Terajší pravopisný úzus je k menným tvarom prídavných macešský. No ani v živom hovore sa nepáčia a ak je iná výrazová možnosť, ktorá ich nahradí, dáva sa jej prednosť. Nečudo, lebo proti nim je veľa tisíc foriem složeného skloňovania, ktoré ubíjajú tieto archaizmy. Veď budúcnosť všetkých menných tvarov hociktorej čiastky reči nášho skloňovania je neistá. Porovnajme len, ako sa vo výslovnosti zanedbáva na pr. nom. prídav. mien prisvojovacích. Málokto povie: Masarykovo námestie, ale: Masarykové, čo je, pravdaže, nespisovne.

V gramatike Damborského (I. str. 219) vysvetľuje sa tvar *rád,* ktorého ženský a stredný rod je vraj *ráda, rádo* (s dlhým *á!*), hoci dobrá výslovnosť je s krátkou korennou samohláskou. Správne tvary majú aj Pravidlá: *rád, rada, rado, radi, rady.* V češtine je *rád, ráda, rádo* atď. Ani v dennej tlači Damborského nedobré formy nie sú známe; znak, že svoje doklady *(ráda, rádo)* čerpal z českej predlohy bez každej kritičnosti:

Ale čo ako — bude rád; viem — bude *rád,* zakľučuje rozmýšľanie. Kuk. VI. 8; Akí ste, ujko, dobrý — ako vás ja *rada.* Kuk. VI. 105; Mali sa *radí,* i tvrdo sa lúčili. Kuk. VI. 8; Mali ste *radi* matku? Kuk. VI. 50; Vy si myslíte, že ich máte *radi.* Živý bič 285.[1]

Náš pravopis pripúšťa dvojtvary i v doplnkovom zástoji. Zisťujeme ich najmä u ženského rodu. Raz je dlhá koncovka, inokedy zasa krátka, a to u tohože autora. Kým je na pr. *hoden-hodna,* čítame *vinná,* čo je nepekná pravopisná neshoda; možno si ju vysvetliť tak, že pisateľ si neuvedomuje charakter menných foriem, čím skŕsa nesúlad:

Teraz ťa už celkom nechcem. Ty si nie *hoden!* Kuk. VI. 79; Nie som *hoden,* nie. Kuk. VI. 123; Hana je veru nie *hodna,* abys' k vôli nej tu ostal alebo odišiel. Kuk. VI. 19;

Ale *vinná:* Ak si reku *nevinná,* lepšie ma uctíš, ak si *vinná,* budeš vedieť, za čo sa ti dostalo, Hronský, Chlieb 133; Nebite, ujo, ja som *nevinná* Kuk. VI. 73.[2]

[1] Naozaj smutná vec, že ešte aj dnes treba uvádzať príklady, že po slovensky je len *rád, rada, rado.* — Damborský má v Mluvnici aj mnohé iné chyby *Red.*

[2] Složené tvary *vinná, nevinná* v zástoji doplnkovom miesto očakávaných menných tvarov *vinna, nevinna* treba pokladať za ďalšiu fázu zániku zbytkov menných prídavných mien Veď proti archaizmom *hoden, vinen* ap. nemáme už tvary stredného rodu, zanikly. Práve tak zanikajú aj tvary ženského rodu, a to skorej, lebo od složených tvarov delí ich len kvantita prípony *-na.* Preto, zdá sa, v tvaroch *vinná, nevinná,* netreba vidieť „pravopisnú neshodu", ako predpokladá pisateľ článku, ale odblesk stavu živej reči. Dôkazom tejto mienky sú i doklady *viňen, vinná, vinnuo,* ktoré nachodíme v Jančovičovom slovníku z r. 1848. A Jančovič pridržal sa ľudovej reči! Ani Št. Hlavatý (Vývoj skloňovania podst. a prídav. mien slovenských 175) nepozná tvar, *vinna,* hoci spomína *vinen* i tvary ženského rodu: *rada, dlžna, povinna,*

Zaujímavé sú tiež doklady, ktoré svedčia, že slovenčina sa vyhýba typu vety: Ty si vinen, lebo má onakvejšie možnosti *vyjadrovacie,* ako: *byť na vine, byť vina, vinovatý* a pod.

Ale ja *som* niečomu *na vine?* Chlieb 139; Ja *som nie vina.* Kuk. VI. 101; Veď ja viem, že *ja som na vine.* Kuk. VI. 120; Veru tak — najlepšie! *Starý vina!* Kuk. VI. 124; *Vinovatá si,* že takto chodíš pre mňa. Chlieb 142; Bol by si *vinovatý.* Kuk. VI. 60.

Keď uvážime ďalej, že naše gramatiky i Pravidlá slk. pravopisu sú proti neurčitému zámenu *žiaden* a odporúčajú: *nikto, nik, nijaký,* prídeme k záveru, že sa už i tak malý počet týchto archaizmov znižuje na najmenšiu mieru a u niektorých dokladov iba na ojedinelé prípady.

Ťažko by sa bolo pokúsiť odstrániť nejakým pravidlom nedostatky, ktoré sú pre menné tvary charakteristické. Nejaké pravidlo by sotva pomohlo. Nemožno sa za tohto štádia vysloviť ani za obecný úzus tvarov složených, ani odporúčať prednostné právo prídavných mien neurčitých. Jazykový vývin bude riešiť azda sám nielen problém ich potrebnosti a výrazovej oprávnenosti, ale rozhodne vôbec o ich osude, a to, zdá sa, nepochybne v ich neprospech.

Ján Mihál:

AKO PÍŠU PO SLOVENSKY.

Čo si pomyslia takto naši Slováci, keď čítajú takéto vety: „... bola už od nedele *pohrešovaná* Mária Baxová, 27-ročná etc. (Sl. pol., 27. 5. 1933)?" Slovák, ktorý po česky nevie, pochopí to tak, že Máriu Baxovú pre voľačo *pohrešúvali,* t. j. častejšie vyhrešili, pohrešili, pokarhali, ale nikdy to nepochopí tak, *že Márie Baxovej už od nedele nebolo,* že *M. B. je už od nedele nezvestná,* že *M. B. od nedele zmizla.* Veď sloveso *hrešiť* má v slovenčine okrem svojho pôvodného značenia tieto významy: 1. *kliať,* 2. *karhať.* V prvých dvoch prípadoch je sloveso priechodné, v treťom je nepriechodné; a to v prvom prípade máva zväčša po smysle dva predmety, v akuzatíve a v datíve, na pr. *hrešiť voľakomu dačo; hrešil mi otca, mať* = klial mi otca, mať etc.; v druhom prípade máva len jedon predmet, a to v akuzatíve, na pr. *hrešiť voľakoho, dakoho.* Sloveso prvého smyslu priberá obyčajne predponu *za-* a stáva sa dokonavým, na pr. *zahrešiť;* druhé priberá *po-, vy-,* na pr. *pohrešiť, vyhrešiť.* Predpona *po-* zmenšuje dej, vyjadrovaný slovesom vidu nedokonavého, robí zo slovies nedokonavých slovesá dokonavé, opakovacie krátkej trvácnosti, na pr. *pohrešiť* (trocha len), *pokričať,*

hodna (ale už nie *vinna, nevinna*). Tvar *nevinna* nejestvuje už aj preto, že nemáme ani *nevinen,* ale naveky len *nevinný.* *Red.*

poplakať si, pospať si etc. Predpona *vy-* je jej opakom a dáva slovesu vid efektívny, dokonavý, na pr. *vyhrešiť* (poriadne!), *vyplakať sa, vykričať sa, vyspať sa* etc.

Sloveso v pôvodnom význame máva predpony *z-, pre-* (v tvare zvratnom), na pr. *zhrešiť, prehrešiť sa.*

Teda: *pohrešiť* (trocha), *pohrešovať, pohrešúvať* (častejšie *pohrešiť,* pokarhať) je nijako nie oprávnené pre slovenský spisovný jazyk za nemecké *entbehren, vermissen,* keďže má svoj ustálený význam. Je pravda, že sloveso *grěšiti* vo význame *chybovať,* pochádza z jazyka čsl. a Juhoslovania majú podnes sloveso *pogrijéšiti* = chybovať, fehlen, mýliť sa, irren; podobne v ruštine najdeme sloveso *pogrešať, pogrešiť* nielen vo význame *prehrešiť sa,* ale aj vo význame *mýliť sa;* takisto je to aj v bulharčine. Poľština má za *entbehren* = *obejść się bez czego,* za *vermissen* = *czuć ubytek, spostrzedz brak czego, kogo.* Ale keby ho všetky ostatné spisovné jazyky slovanské mały a nášmu ľudu je výrazom cudzím, neznámym, nuž nemá miesta v spisovnej reči, tobôž, keď ho môžme nahradiť, keď sa ľahko môžme zaobísť bez neho.

Podobne nepotrebujeme takéto vety: „...dvere boly vypáčené" (Slovák, č. 118, roč. 1933). Pre češtinu to môže zbaviť, lebo tam jestvuje slovo *páka* (slk. *sochor!*), teda môžu *páčiti, vypačovati, vypáčiti,* ale u nás Slovák to najlepšie porozumie, keď povieme jeho jazykom: *dvere vylomili, dvere vyhodili z čapov;* podobne počujeme: *mreže vylámali a tak vošli do komory.* Máme i my sloveso *vypáčiť,* lenže to s pákou nemá nič do roboty, lebo súvisí so starým slovesom *ačiti* (súvisí s *oko*: *očiti!*), z čoho potom *ob-áčiť* — *opáčiť,* ďalej len *páčiť,* z toho *vypáčiť* = vyhliadnuť, vyzerať. Počujeme: *dobre si vraj oči nevypáčil, čo sa tak díval.* Slovák sa ešte nezľakne, keď počuje, že *mu dvere na stajі vypáčili,* lebo tým nepríde z očú, ako človekovi, keď sa dlhšie naň dívajú, ale horšie je to už, keď dvere, ktoré si zbojníci *vo dne vypáčili, v noci vylámu* a statok odvlečú a „zatnú" v huštine, kým si môžu s ním poradiť. Je zaujímavé, že poľština má *paczyć się* = *mečať sa, bacať sa,* kým zasa slovenské *páčiť* je v poľ. *baczyć* vo význame pozorovať, ohľad mať. U nás počujeme: ale *sa bacou* (i *pacou*) len tak zdunelo pod ním. Pôvodné je *báčiť, báčiť sa,* ako je dosiaľ na východnom Slovensku *(bačic, bačic še),* kým na strednom je *páčiť, páčiť sa.* Zistiť príčinu a dobu zmeny počiatočnej znelej hlásky v neznelú sa pýta veľmi, ale aspoň predbežne vybočuje z rámca tohoto časopisu.

Ba, čo poviete, milí čitatelia, na túto vetička: „také prijatie si *nedá ľúbiť*" = solchen Empfang lässt sich er nich gefallen? (Slov. polit., č. 117, roč. 1933). Dobrý Slovák novinár by to veru tak nenapísal, ale by sa vyjadril proste: — *také prijatie sa mu veru nezapáči, za také prijatie sa veru nepoďakuje* etc. Veď fráza „nechať si dačo ľúbiť" je ohromná nabubrenosť. Náš

ľud to, čo popanštenec vyjadrí takou neokrôchanou frázou, povie jednoducho: *to si nenechám* (vlastne „ňenahám"). Môžbyť ten riporter po nemecky ani nevie...

Keď čítate po našich denníkoch o automobilových *pretekoch* (noviny píšu vždy len o závodoch, lebo the country is don for, keby sa opovážily použiť namiesto vymysleniny dobrý ľudový a priliehavý výraz), to máte tam samú „ostrú zatáčku" (ako keby sa tá hradská točila!) namiesto dobrého slovenského *zákrutu*. Slovákom sa cesta, hradská, chodník „netočí", ale *krúti, zakrúca* a tam, kde sa *krúti, zakrúca*, je *zákrut*, ktorý sa môže *rameníte* zakrútiť a vtedy je *ramenitý zákrut* m. *ostrý zákrut*.

Keby mi voľakto dokázal, že slovo *závody* je lepšie, ako naše ľudové *preteky*, bol by som mu veľmi povďačný. Pamätám sa ako dnes, že my ako chlapci nikdy sme „nezávodili", ale vždy sme *sa pretekali*, či to bolo v učení, či v pestve, ale v čom by to nebolo; nikdy sme nebežali o závod, ale vždy *o preteky* (vlastne *o pretéke*, ako sa u nás na Pohroní vraví). Dnes? Všetci chodíme na závody miesto aby šli *na preteky*. Prečo by nemohly byť *lyžiarske preteky, korčuľovačka o preteky* m. bruslenie o závod? Lebo sme bojkovia!

Keďže sme už pri tých automobiloch, pri tých *zákrutoch*, nuž zastavme sa trochu v „silničnom priekope" (Sl. polit., 1. 6. 1933).

Tak najsamprv o tej „silnici" a potom o „*tom* priekope". V Pravidlách slk. pravopisu najdeme heslo *sílnica = hradská*, a najdeme i heslo: *hradská*, -ej (cesta). Ako sa dostala *sílnica* do slovenského pravopisu, je známa vec. Ľud ju nepoznal a nepozná, ale pozná *cestu, hradskú*. Dnes zavádzajú *silničné fondy, silničnú daň* a tomu podobné Slovákovi neznáme termíny. Prečo by krajinský úrad nemohol zaviesť *fond hradských, daň od hradských*, keď náš ľud platieval a platieva *daň od kochu* (komína), *daň od hlavy, daň od domu, daň od majetku* a pod.? Alebo: prečo nie *„cestný fond", „cestná daň"*? (Nie „cestový, „cestová", lebo by to znamenalo voľačo *z cesta.)* Máme predsa *cestára, cestmajstra!* Juhoslovania majú tiež len *cesta, glavna cesta*, Poliaci majú *droga*, Rusi a Bulhari majú *šosé, šoséjný*, ale i *doroga, puť*.

Heslo *priekop* (muž. rodu!) nepoznajú ani Pravidlá, ale poznajú len *priekopu*, teda žen. rodu. Celkom správne.

Konečne už musíme raz povedať správne po slovensky frázu „v silničnom priekope", aby pán novinár druhý raz napísal tak; teda: *v priekope pri hradskej;* ináč ľud povie *v garáde pri ceste, pri hradskej; v jarku pri ceste, pri hradskej*.

Som zvedavý, ktorý z čitateľov Slovákov pochopil vetu (Slov. polit., 1. 6. 1933): „Keď dve vošly do Krekáčovho domu, vystriehly sa v absolútnej samote, lebo členovia domácností boli v zahrade a nezbadali, že mali nepovolaných hosťov, ktorí..." Komu a pre koho píšete tie noviny? Sú to priam rébusy. Tomu

pánu riporterovi prišlo na um slovo *vystriehnuť*, zapáčilo sa mu, hybaj s ním do vety, kam sa vôbec nehodí. Tá veta chcela znieť asi takto: Dve zlodejky vystriehly absolútnu samotu, keď Krekáčovci boli v záhrade, vošly do domu a domáci ani nezbadali, že majú nevolaných hosťov, ktorí... ap.

Sloveso *vystriehnuť* máva predmet v akuzatíve; ako zvratné je nezvyklé. *Človek vystriehne voľačo, voľakoho,* ale sám seba nemusí vystriehať, vystriehnuť.

Fráza *„následkom nešťastia, mrazu"* iste nemá miesta v spisovnom jazyku, keďže to môžme povedať celkom dobre po našsky: *pre nešťastie, mrazom, od mrazu, pre mráz* etc.

Veta: Neni mnoho šľachty v okrese — slovenskejšie znie takto: *Niet veľa šľachty v okrese.*

Všimnite si tejto interpunkcie: „Pán de Lamare odpovedal: Neni mnoho šľachty v okrese. *P*ráve takým tónom, akým by bol prehlásil (?), že je málo králikov na pobreží a rozpovedal podrobnosti!" Malo byť: Pán de Lamare odpovedal: — Niet veľa šľachty v okrese, — *p*ráve takým tónom, akým by bol vyhlásil (!), že... etc.

Prečo nahradzovať slovo *grófi*, ktoré je Slovákom veľmi dobre známe, neznámym *hrabä*, keď pri tom Slovák mimovoľne si pomyslí na *hraba*, strom našich lesov, č. *habr.*

Alebo: „...loďka..., sviezla sa po guľatých kamienkoch s hlukom trhajúceho sa plátna". Tak: trhajúce sa plátno nerobí nijaký *hluk*, ba ani *huk* nie, robia ho deti v škole cez prestávku; *plátno*, keď ho trhajú, *puká, prská*, teda malo tam stáť *„pukot, prskot trhajúceho sa plátna"*.

*

Keď čítame, i nevdojak zbadáme, ako páni redaktori zle píšu po slovensky. Často sa nám zdá, že azda nikdy ani nepočuli hovoriť Slovákov, lebo taká je ich slovenčina. V ktoromkoľvek čísle ktoréhokoľvek slovenského časopisu najdeš toľko neslovenskostí, že máš až strach, čože to bude s našou slovenčinou.

Preto upozorňujme, opravujme, keď treba, pohrozme vydavateľstvu, že nebudeme kupovať v zlej slovenčine písané časopisy a knihy. Iba tak dosiahneme nápravu!

J. Škultéty:

POZOR NA REČ,
či píšeme, či hovoríme!
(Dokončenie.)

Či hovoríme, či píšeme, dobrá vec je vyjadrovať sa nehľadano, prostučko. Po dedinách našich sú ľudia, ktorých reč počúvať je radosť, a oni hovoria ľahúnko, bez námahy. Alebo, páči sa nám reč nášho Kukučína: a či najdeme v jeho knižkách

nejakej zamotanej vety? Ide to u neho jednoducho, nehľadano. Ako i u Chalupku, Janka Kráľa, Bottu, reči ktorých možno vzdávať len chválu.

A spisovateľovi slovenskému, keď má na zreteli prostotu reči, príde pod pero i príslovie, porekadlo, čím dodá sa jej i rázu starobylosti. Príslovia, porekadlá naše všetky majú na sebe pečať, ukazujúcu, že ony sú nie včerajšie. Keď Slovák číta alebo počuje hovoriť po rusky, milo prekvapujú ho takéto vety: „Našla kosa na kameň; Meňa probirajet moroz; Ni za čto na svête (za nič na svete); Odin, kak perst (sám, ako prst); On daže paľcem ne poševelit (on ani prstom nepohne); On u ženy pod bašmakom (je pod ženinou papučou). A čoby sa ako husto ozývaly v ruskej reči takéto porekadlá, ony napospol shodujú sa s našimi slovenskými. Áno, také sú i v poľštine a v juhoslovanských rečiach. Pritom shoduje sa i meno. My povieme: *porekadlo,* Rusi s Juhoslovanmi: *poslovica,* ale medzi týmito dvoma výrazmi rozdiel je len v tom, že jeden je z koreňa *rek-*, druhý z koreňa *slov — (slovo).* U nás Slovákov žije i výraz *príslovie* (spoločný s Čechmi), a Poliaci, ako západní Slovania, hovoria tiež: *przysłowie.* Teda nerozchodia sa veľmi ani názvy — len zvukom, leho *riecť* a *slovit* je jedno a v podstate svojej porekadlá či príslovia slovanské čo do smyslu a formy sú také, že môžu byť menované totožnými, jednakými.

A keď je tak, keď porekadlá, príslovia a poslovice západných, východných a južných Slovanov sú jedny druhým také podobné, to znamená, že sú ony staré, starobylé, z toho veku, keď Slovania ešte neboli rozídení.

Ako také hodno je veru vážiť si ich. Pritom v reči našej, či písanej či hovorenej, zasluhujú povážením i pre svoju jadrnosť.

Kalinčiakova „Reštaurácia" odprvu ľúbi sa čitateľom i pre originálnu slovenskú reč turčianskych zemänov, a v nej hneď prvý rozhovor (dohadujú sa totiž predstavitelia dvoch stránok, boriacich sa pred stoličnou voľbou, voľbou viceišpána) začína sa takto:

„A čo sa vy všetci *na hlavu postavíte,* nuž z vašich ľahtikárskych, neuvarených, neosolených, neomastených frčkárov nič nebude — čo len papuľovať vedia a *ani tu nič, ani tam nič; my si vám do kaše dúchať nedáme,* bo chceme človeka, ktorý *má niečo pod klobúkom* — tuto, vidíš, kmotre", hovoril pán Matiaš Bešeňovský, ukazujúc prstom na čelo, „a tuto", dlaňou tľapkajúc bočný vačok.

„Áha, veď preto nebude", odpovedal horlive pán Peter Barina, „že má i tuto, to jest v hlave fígle; bo je *huncút klincami vybíjaný,* je taký *Cigo-rigo kapsa, predal koňa za psa,* že *prevedie statočného človeka cez lavičku* — — bodaj mu *Cigáni zuby kovali!*"

Rozumie sa, v povesti sú i iné osoby, Matiaš Bešeňovský a Peter Barina nerozprávajú len sami, spisovateľ nemôže sa vy-

jadrovať temer len samými porekadlami — v umení na všetky strany treba miery; ale iste len dobre poslúži reči spisovateľa slovenského, keď máva ich, porekadlá naše, na zreteli. Vyhrá tým i slovanskosť jeho štýlu. Prostota porekadiel povedie spisovateľa vyjadrovať sa vôbec nehľadano, rečové čutie jeho, osviežené porekadlami,[1]) bude ho chrániť tak, že nenapíše

47) **slovo k niečomu** miesto slovo o niečom, na pr. „ešte slovo *k* spomínanej veci", miesto *o* spomínanej veci. Slovák hovorí nie *k* čomu (zu, zur, zum), ale o čom, niečom: germanizmus: slovo k niečomu a podobné u nás moce sa len v písme.

48) **novostavba** — Neugebäude. Keď stavajú dom, alebo keď ho dostavili a kým je nový, teraz čítavame o ňom: *novostavba,* a my vieme len o *stavaní* domu, o *novom* dome, alebo o *budove, novej* budove. Povieme tiež: pekná *stavba, nová* stavba, ale nie *novo*stavba. V našej reči nepotrebujeme takého kompozita.

49) „Ešte nevieme, ako bude **vypadať** nový zákon." Aká to reč? Veď my hovoríme: Ešte nevieme; *aký bude* nový zákon.

50) **treba je.** V slovenčine *treba* stojí samo, bez *je.* Hovoríme: *treba* odísť — nie: treba je; *treba* mi viac chleba.

51) **nazieranie.** V dome, na dvore, na ulici ozýva sa u nás: prezerať, pozerať, vyzerať; neprestajne sú reči o prezeraní šiat, pozeraní do záhrady, o vyzeraní niekoho. Teda ako možno písať: nazieranie? Z českého nazírání v našom slove nenasleduje dvojhláska. Bola by ona na ujmu prízvuku prvej slabiky slova, na predpone.

52) **záujemec.** V ktorýchsi novinách pozývali na poradu „*záujemcov* o všeslovanskú myšlienku". Bolo by vynajsť pokutu na tých, čo bez potreby fabrikujú nové slová.

53) **dôsledok** často pletie sa s *následkom.* A keď pri tom vystrúha sa ešte takáto veta: „Klesajúca kúpna schopnosť (!) konzumentov v dôsledku vysokej nezamestnanosti a obmedzenej možnosti dôchodkovej zračí sa tiež v klesajúcej spotrebe potravín". Takýmto písanim zdesený spomínam ľahkosť, prostotu reči, štýlu.

54) **ťah** (česky *ťah*). Vídame v novinách slovo *ťah* (Ziehung), a my sme dôsledne písavali: *žrebovanie, žreb, žrebovať.* Už z reči zlatého Konstantína-Cyrila, cirkevnoslovanskej, známe *žrêbъ, žrêbij* (osud); s konca 19. storočia (1895) v Pleteršnikovom slovníku Slovincov, veľmi vystavených nemeckému tlaku, pri slove *žrêb* stojí poznámka: „po (= podľa) drugih slov. jezikih": a my by sme po roku 1918-tom zavrhli *žreb, žrebovanie* a písali *ťah,* los, losovanie?!

Pomerne málo, veľmi málo je toho, čo som takto ukázal i v desiatich číslach Slovenskej reči. Lebo zlé slová, výrazy,

[1]) Hodno by bolo vydať príručnú knižočku zo Zátureckého príslovi a porekadiel slovenských.

väzby veľmi sa nám množia. Ale zato, ako neprestávam opakovať, my nemáme príčiny mračiť sa. Tak obstúpení Slovanmi, ako sme my, Slováci, nepotrebujeme sa báť o svoju reč. Nákaza rečová, spôsobená v takéto priechodné časy, ako sú naše, nemôže neprestať. Pravda, treba vedieť o zlom, treba upozorňovať naň.

H. B.:

JAROSLAV VLČEK A BOHEMIZMY V SLOVENČINE.

Jaroslav Vlček, autor Dejín literatúry slovenskej, bol veľkým milovníkom krásnej reči a čistoty jazykovej, či už išlo o slovenčinu alebo češtinu. Kto ho poznal osobne alebo čítaval pozorne jeho diela, nemohol nepobadať jeho až úzkostlivú starostlivosť o štylárnu stránku spisovnej reči. Ale bol horlivým zastancom i správnosti jazykovej. České slovo v slovenskom texte pokladal za chybu, za hrubú chybu, ktorú treba karhať a napraviť, ale aj naopak, nestrpel slovakizovanie češtiny. Nie div, veď bol členom redakcie českej Naší řeči. — Ako správca Matice slovenskej staral sa o rýdzosť slovenčiny, bez váhania kynožil bohemizmy, ktoré sa k nám dostávaly. Keď išlo o slovenčinu, bol priveľmi citlivý, húževnate sa pridržal strednej slovenčiny i vo výslovnosti, rád upotrebúval slovenské svojskosti, ktoré dnes niektorí z jeho českých žiakov najradšej by odstraňovali pod zámienkou, že je to slovenský separatizmus. Ale Jaroslav Vlček, umelec slova, nachodil v slovenských svojskostiach osobitnú krásu, ktorú oceňoval už z príčin čiro estetických, možno i citových.

Vlčkov záujem o slovenčinu jasne sa odzrkadľuje tam, kde mal príležitosť aktívne zasiahnuť. F. Kleinschnitzová (v Sborníku Matice sl., ročník VIII, 3—7) uverejnila z Vlčkovej pozostalosti niekoľko jeho poznamenaní o Vajanského románe Na rozhraní, ktorého časť dostal roku 1889 na posúdenie. Vajanského román nevyšiel nikdy knižne, azda práve pre odmietavú kritiku Vlčkovu, ako usudzuje F. Kleinschnitzová. Pri posudzovaní rečovej stránky Vajanského románu Jaroslav Vlček pripísal na margo textu upozornenia, týkajúce sa správnosti jazykovej. Medzi chybnými slovami a väzbami, ktoré vyčítal Vajanskému, nachodí sa množstvo bohemizmov (Vlček ich volal „čechizmami"). Uvádzame niektoré na ukážku, kurzívovým písmom označujeme Vlčkom navrhnutú korektúru:

premohla tesknotu-*clivosť*, púpä-*púčik*, kúr-*dym* (u nás vždy sa *dymí* z komínov), lupenky-*lístočky*, nezapierala-*nefajila*, nenie špatná, ujde-*zbaví*, hnedé (?) oči — toho slova v slovenčine nieť, rozbiješ si hlávku-*prebiješ* (u nás i krčahy sa *za*bíjajú, nikdy *roz*...), hospodyňka-*gazdinká*, leskly sa-*lisly*, otálaní-*okúňaní sa*, puntíček-*bodku*, poborie fafrnky-*fafrnkov* (český akuzatív), púhe(!)

franforce-*púhe* niet v slovenčine, vyrobil si-*zárobok*, nie *výrobok*, tedy *zarobil*, s výplatou otálala-po česky! „s výplatou *sa neponáhľala*, akosi *nevyplácala*", bavil ho výrečnosťou-*zabával*, baviť = zdržiavať: ale som sa pribavila, nebavte ma; srpy-*kosáky*, nabídnuť-*ponúknuť*; modré, šelmovské oči-*svetlé, figliarske oči* a iné.

Pravda, Vlček pooprával i Vajanského germanizmy, ale bolo ich oveľa menej ako bohemizmov. Tieto Vlčkove upozornenia dokazujú, že bol milovníkom slovenských svojskostí, že vyhľadával vždy najslovenskejšie slovo, výrazy. Jeho stanovisko presvedčuje nás o tom, že neslobodno sa vzdávať osobitných vlastností jazyka slovenského, ale naopak treba na ne upozorňovať a treba odstraňovať nepotrebné bohemizmy.

NA MARGO PRÁVNICKEJ TERMINOLOGIE.

Plná moc. — Slovenčina pozná v smysle nemeckého „Vollmacht"-u iba slovo *plnomocenstvo*. Po prevrate začal sa odboj proti plnomocenstvu ako termínu a dnes pre rečovú nevyspelosť a neorientovanosť slovenského právnického dorastu dosť často počujeme *plná moc* tam, kde obstojí len slovo *plnomocenstvo*. Toto — zväčša nevedomé — podrývanie rečovej terminologickej štability musí nás naplňať obavou. Musíme si raz už upovedomiť, že rečové hazardérstvo nijako nie je na chválu nášmu právnickému svetu. — Zato pozná slovenčina i *plnú moc*, lenže medzi *plnou mocou* a *plnomocenstvom* je značný pojmový rozdiel, takže sa tieto dva termíny nemôžu zamieňavo upotrebovať. *Plnomocenstvo* je — ako rečeno — po nemecky „Vollmacht" (po maďarský „meghatalmazás"), *plná moc* zasa je plenipotencia (po maďarsky „teljhatalom"), čo sa pojmove doista nekryje. Kto má *plnomocenstvo*, nemá ešte *plnú moc*, prípadne právo *plnej moci*.

Obvod. — Rozlišujeme. Predtým mali sme na pr. *okolných* notárov, *okolných* lekárov a teraz pomenovali ich *obvodnými* notármi, *obvodnými* lekármi ap. Otázka, či je toto pozmenenie správne a odôvodnené a či bolo potrebné staré termíny nahradiť novými. — Podľa mňa pri premeňovaní titulov a názvov spomenutých úradníkov a úradov stala sa chyba na úkor srozumiteľnosti a terminologickej presnosti. — *Okolní* notári sú takí notári, ktorí majú okrem svojej sídelnej obce ešte aj iné okolné obce vo svojom obvode. Obecní notári sú zasa takí notári, ktorých obvod vzťahuje sa len na jednu, sídelnú obec. — Z povedaného nasleduje, že notári i okolní notári majú svoje obvody, preto obecní i okolní notári sú obvodnými notármi, nakoľko nemysliteľný je taký notariát, ktorý by nemal obvodu. — Nuž podľa tohto obvodovosť nerozlišuje sa s dostatočnou presnosťou, preto nemožno prednosť dávať pomenovaniu *obvodný* pred pomenovaním „okol-

ný", ba opačne, či notárov a či lekárov rozlišovať možno správne podľa obvodov len na *obecných* a na *okolných*. Pri revízii úradnej terminologie bude potrebné opraviť názov *obvodný notariát* na *okolný notariát*.

Záloha. — Toto slovo ako termín prijala slovenčina len vo vojenskom smysle ako *rezervu*. Isto tak vo vojenskom smysle poznáme i *záložníka, rezervistu*. Nie je teda správne, keď sa toto slovo upotrebuje i v smysle peňažného preddavku, lebo preddavok nemá nič spoločného so zálohou. Keby záloha mohla byť preddavkom, tak by záložník musel byť tým, kto preddavok dáva. Ale to je veru nesmysel. Dať niekomu zálohu na plat, značí v slovenčine dať niekomu rezervu na plat, čo je ešte väčší nesmysel. Ináče nieto nijakej príčiny a nijakého dôvodu, aby sme obchodili slovo *preddavok*, lebo je dobré a vžité a má presné pojmové značenie. Takéto umelé „dvojtvary" (záloha = preddavok!) znehodnocujú reč. — Za *preddavok* hovoria aj druhé podobné zloženiny, ako *prídavok, závdavok* a iné.

Akciová spoločnosť. — U nás sa už dávno zabudlo na akcie v smysle účastín. Naše peňažné ústavy, voláme už oddávna účastinnými alebo účastinárskymi ústavmi, pri čom možno robiť rozdiel podľa toho, či účastiny znejú na meno — účastinárska spoločnosť, a či sa na nich neoznačuje meno jednotlivých vlastníkov — účastinná spoločnosť. Teraz v slovenskom znení firiem stretáme sa znovu s akciovými spoločnosťami, — prečo? Má to nejaký význam pre našu právnickú terminologiu, že sa vraciame k termínu, ktorí už dávno zanikol a namiesto ktorého vytvorila si slovenčina už dávno dobrý svojský termín? — Záležalo by na našich súdoch, aby odoprely zaznačenie takého slovenského názvu firiem, v ktorom prichodí slovo *„akciový"*, a to z tej jednoduchej príčiny, že slovenčina takýto právnický termín nepozná. Pravda, musela by mať slovenčina úradne záväznú moc a úradnú ochrannú značku, lebo bez nich nemožno mať jasný a presný právnický štýl, ktorý je nemysliteľný bez ustálenej terminologie.

—tri—

ROZLIČNOSTI.

„V zemi narodení Slováci." — Slovenské deti sa rodia *v* zemi asi od dvoch rokov. Deje sa to na rozkaz referátu ministerstva školstva a nár. osv. V úradných listinách o žiakoch uvádza sa aj rodisko žiaka. Do nariadenia sa označovalo rodisko takto X Y, narodený v Prievidzi *na Slovensku*. Od nariadenia sa má písať takto: X Y, narodený v Prievidzi, *v zemi Slovenskej*. — Takéto označenia rodiska je v slovenčine cudzotou (hrubý germanizmus im Lande...), nesmyslom, lebo v zemi sa rodia zemiaky, chrústy, ale nie slovenské deti. Nariadený výraz nemá oprávnenosti v slovenčine ani právnicky (slovenská *krajina!* nie *zem!*) ani prakticky. Nepíše sa tak ani v iných slovanských jazykoch. *J. M.*

Veko-viečko. — Geletu prikrývame vekom, súsek zatvárame vekom, rakvu zadebnúvame vekom. Hodinky privierame viečkom, oči zatvárame viečkami. Iné slovanské jazyky tiež majú v tom slove hlásku *e*, len český jazyk nemá. Pravidlá slovenského pravopisu upúšťajú od správnosti, keď na prvom mieste predpisujú písať *víko* a v zdrobnelom tvare len *víčko*, teda len český tvar s dlhým *í*. Nepomerne rozšírenejší je na Slovensku a v Slovanstve tvar *veko* a *viečko*. Tak je správne. I maďarčina zachovalo tvar *véka*. *J. M.*

Rad či rada? — V škole často chybne počuť: Žiaci na ľa*vej* rade... Veľká to chyba, zaiste z neznalosti jazyka vyučovacieho. Slovensky v takomto prípade hovoríme rad: Žiaci na ľa*vom* rade... Rad-radom a pod. V slovenčine podstatné meno *rada* znamená *radu-poradu*. Preto pozor na *rad* a na *radu!* *A. J.*

Prespolný žiak či vidiecky? — České prídavné meno *prespolný* je prevzaté do Pravidiel slk. prav. bez zmeny; komisia sa neusilovala ho poslovenčiť hláskoslovne. A mala pravdu, lebo aj tak by nebolo z neho slovo slovenské. Ani sa nepokúšajme poslovenčiť ho, ale dôsledne vyhýbajme sa mu, aby nevytláčalo pekné slovenské prídavné meno *vidiecky*. Teda vždy *vidiecky žiak*, a nie *prespolný*. *A. J.*

O 8. hodine či v 8 hodín? — Na mnohých slovenských školách vyučovanie sa začína „v 8 kodín", ale nie *o 8. hodine*. Pritom zaujímavé je, že táto chybná väzba dostáva sa do žiackych úloh, nikdy nie do reči, tej ostáva akosi cudzia. Slovák vždy hovorí: O 8. hodine, o 10. hodine, ale tak má aj písať! *A. J.*

Dĺžeň a čiarka. — Na školách čiarka sa užíva nesprávne za dĺžeň, medzi obidvoma termínmi je veľký rozdiel. Čiarka patrí do interpukcie, ňou sa oddeľujú vety, dĺžňom označuje sa dĺžka samohlások a spoluhlások. Tak aj v Pravidlách. *A. J.*

Sivko = č. bělouš. — V českej odbornej terminológii a v živej reči je dobre známe slovo *bělouš*, ktoré niektorí zle poslovenčujú na *beláš*. Nie tak, po slovensky rozličné druhy bielych koní voláme *sivkami*. *Sivko* značí to isté, čo české *bělouš*. Ani ľudové rozprávky slovenské nepoznajú „belúše", ale len *sivky*.

Hlavný radca a vrchný radca. — Pri ustaľovaní administratívnej terminológie (teda i úradníckych titulov) má rozhodovať doterajší dobrý úzus. V ostatnom čase miesto vžitého titulu *hlavný radca, hlavný tajomník, hlavný notár* píšu *vrchný radca, vrchný tajomník, vrchný notár* a pod. V slovenčine na označenie hodnosti slovo *hlavný* je prastaré, veď pred prevratom i po prevrate poznali sme len *hlavných služných*, nie *vrchných služných*. Aj v iných slovanských rečiach *hlavný* býva pri označení hodnosti, na príklad v starej češtine nachodíme *hlavní rychtář* (v Gebauerovom Staročeskom slovníku: „Rychtář hlawnij má pět panoší jmieti"). Ak v starej češtine mohli mať hlavného rychtára, prečo by sme my nemohli mať hlavného notára? Podľa Jungmannovho Slownjka (I, 685) *hlavní starosta* značí „najvyššieho" starostu. Dnes by povedali v Čechách *vrchní starosta*.

V Rječniku chorvatskej Akademie sub *glavan* sú doklady: *glavni sud* (Česi by povedali *vrchní soud*), alebo: „Kaifa bješe *glavni* uraditelj i svjetnik". V Lindeho Słowniku języka polskiego (II, 65) uvádza sa: *głownemu* starośce, t. j. hlavnému starostovi. I v Daljovom Slovari velikoruskago jazyka (I, 361) je doklad *glávnyj náčaľnik* (popri *golovnoj*), kde tvar *glávnyj* je z cirkevneslovanskej reči, čo je najlepším dôkazom toho, že už v starej slovančine poznali na označenie hodnosti slovo *glavnyj*. Pravda, v češtine popri *hlavní* poznali i *vrchní*, ktoré koncom 19. storočia skoro celkom vytlačilo slovo *hlavní*. Veľa dokladov na slovo *hlavný* má Kottov Česko-nemecký slovník (I, 429), na pr.: *hlavní* celní úřad, *hlavní* pokladník, *hlavní* setník. Istotne vplyvom nemeckým rozšírilo sa v češtine slovo *vrchní*, lebo nem. Oberschreiber je č. *vrchní písař*, Oberrichter je *vrchní soudce* a pod.

V slovenčine oddávna bývalo pri tituloch slovo *hlavný* na označenie stupňa hodnosti, taký bol stav i v iných slovanských rečiach. Táto okolnosť musí každého presvedčiť, že zbytočné by bolo meniť ustálené tituly *hlavný radca, hlavný tajomník, hlavný notár* a prerábať ich na *vrchný radca, vrchný tajomník* a pod.

Teda-tedy. — Tieto obidva tvary sú bežné v spisovnej reči a majú rovnaký význam. Keďže niektorí nerozoznávajú presne *tedy* od *vtedy*, bolo by vari najlepšie hovoriť a písať dôsledne len *teda*, ale *vtedy*. Pravda, v básnickej reči mohlo by zostať i *tedy*.

Doň-do neho. — Často brojí sa proti slovku *doň* a odporúča sa miesto neho *do neho*, ako tvar gramaticky jedine správny. Tak učia i Pravidlá slk. pravopisu. V strednej slovenčine i v spisovnej reči *doň* miesto *do neho* je natoľko obľúbené, že ťažko by bolo zaobísť sa bez neho. Je síce pravda, že *-ň* zdá sa nám byť akuzatívom (porovnaj *noň*) a že predložka *do* pojí sa s genitívom. Ale otázka je, či *doň* nemohlo vzniknúť hláskoslovne z *doňho* a toto z *do-neho;* veď *-ho* v *doňho* mohlo celkom dobre zaniknúť z príčin, ktoré nie sú nám dosť jasné. Azda pôsobila vetná fonetika a potreba mať i kratšiu formu popri *do neho*. Tvaru *doň* nemusíme sa báť, on slovenčinu nepokazí.

Hárok-arch. — Slovo *arch* počuješ v úradoch i na školách, hoci Pravidlá uznávajú len *hárok* a slovo *arch* ani len nespomínajú, čo je celkom v poriadku, lebo české slovo *arch* nemôžeme potrebovať, keďže máme v živej i spisovnej reči len *hárok*.

Zmocňovací zákon. — Dobré jazykové čutie upadá strašne, veď ani jedny slovenské noviny neopravily Slovákom nesrozumiteľné slovo *zmocňovací* na *splnomocňovací* či *splnomocňujúci*. Po slovensky nikoho „nezmocňujeme", ale dávame mu *plnú moc, splnomocnenie*. Aj pri spomenutom zákone ide o to, aby vláda dostala od parlamentu splnomocnenie, aby mala plnú moc robiť, čo uzná za dobré; z toho teda plynie, že ide o *splnomocňovací* zákon, ktorý svojím názvom (zmocňovací!) i obsahom je celkom neslovenský. Hubí nám nielen slobodu tlače, ale aj dobrú reč.

Trochu čudná slovenčina. — Krajinský vestník V, str. 163, obežník 180 z r. 1932 oznamuje, že v matrikách majú sa písať ženské priezviská

takto: „manželská matka: Čížk*ová*, nemanželská: Čížek-ová, ale už či manželská alebo nemanželská: Zelená, Dubnická, Sárközi a nie Zelený-ová, Dubnický-ová, Sárközi-ová". — Ono v tomto je hodne byrokratického ducha, veď živá reč je menej škrupulózna a nerobí rozdiel medzi *Čížkovou* a *Čížek-ovou*. Ktože by aj vedel vysloviť spojovník v mene *Čížek-ová*, nehovoriac už o tom, že *Čížeková* povedia len ľudia, čo po slovensky nevedia. Uznávame, že matrikári potrebujú znať pri nemanželských deťoch i mužský rod priezviska, ale potom lepšie by bolo vpísať do matriky v zátvorke mužský rod priezviska, teda takto: manželská matka: Čížková, nemanželská: Čížková (rodená Čížek). — Ak by sa nemanželská matka písala v matrike *Čížek-ová*, potom musela by sa tak písať i v iných úradných listinách a tak by sa musela podpisovať i jej nemanželská dcéra. Ale prečo nemanželské dcéry *Čížkovcov*, *Stehlíkovcov* a pod. majú byť v nevýhode voči nemanželským dcéram *Zelených*, *Dubnických* a pod.? Krajinský úrad mal by aj v tejto veci zjednodušiť písanie ženských priezvisk, pravda, po dohode s odborníkmi.

Výkonné orgány. — V úradných listinách dosť často čítať: „nech sa výkonn*í* orgán*i* postarajú..." Nie tak. Slovo *orgán* je neživotné, preto nominatív množné čísla je *orgány* (nikdy: *orgáni!*), teda píšme: „nech sa výkonn*é* orgán*y* postarajú..." alebo: „výkonn*é* orgán*y* sa postaral*y*..."

Pani doktor, slečna asistent. — Česká Naše reč bojuje proti týmto strašným tvarom, jednako z novinárskej češtiny nemohla ich vykynožiť úplne a odtiaľ prenášajú sa i k nám. I v Slovenskom denníku istá dáma podpisuje sa *asistent* miesto správneho *asistentka*. S rečovej stránky netreba vari odôvodňovať, že správne tvary sú len *doktorka*, *asistentka*, *rechtorka*, *direktorka*, *profesorka* a pod. Ak by naše dámy v tejto veci ešte pokračovaly, môžme sa dožiť, že sa budú podpisovať i takto: Anna Malá, učiteľ št. ľud. školy. V dnešných rečových pomeroch je všetko možné.

Známy český literárny kritik F. X. Šalda v svojom Zápisníku (I, 46—47) napísal toto: „Slečna doktor a paní poslanec. Na tyhlety jazykové nestvůry narazím každou chvíli v našich listech a po každé se mi sbíhá slina v ústech. Italština je ne pokračovatelkou latiny, nýbrž přímo latinou dnešních dnů, tím jazykem tak formálně monumentálným, bronzovým, nepohnutým jazykem práva a dějin. A přece jsem tak slyšel: signorina *dottora*, ne dottore; jako se tam říká signorina maëstra (slečna učitelka). A v češtině, v tomto jazyku tak prý konkretném, přizpůsobivém, přilnavém a tvárném, čtu tato tvrdá monstra zcela formalistní vindikace mužských práv a titulů. Jakoby nestačila: doktorka, profesorka, poslankyně... Myslím, že tahleta jazyková zdánlivě nepatrnost mluví za celé články o mělkosti a povrchnosti naší ženské emancipace, která mechanicky a otrocky přenáší všecko ze ženské sféry do mužské, a je opičácky hrda na to, že je kopií, a ani to ne: odlitkem. *Vyrovnat se* muži — za tím žene se všecka její snaha. A právě zde se ve chvíli, kdy křičí „Es ist erreicht", ukazuje, jak jsou na něm závislé a jím určované až do nemožnosti, až do směšnosti."

Uzná tieto Šaldove slová i redakcia Slovenského denníka a prestane dávať ženám titul *asistent* miesto *asistentka*?

Spolupriateľ. — Bratislavská Slovenská politika nemáva zlú slovenčinu, aspoň nie taký, aby pohoršovala. Ale jednako aj jej sa stane, že schybí. Tak v čísle z 21. júna t. r. (v kurzívke pred zprávami) čítali sme i takúto vetu: „Jeho *spolupriateľ* však nevedel mu poradiť". Poznáme *spolužiakov, spolubývajúcich* ap., ale o *spolupriateľovi* nevedeli sme nič, iba teraz nám ho stvoril nepodpísaný kurzívkár Slovenskej politiky. Spomenutá veta mala znieť takto: „Ale jeho priateľ nevedel mu poradiť". Treba poznamenať, že pisateľ kurzívky napísal i „zajaci musia zmiznúť", a ono po slovensky vraví sa *zajace!* A toto nás potešuje, lebo *spolupriateľa* mohol stvoriť len ten, čo píše *zajaci* miesto *zajace*, len človek bez citu pre jazyk.

Plurál cudzích slov na -ia, -ea, -ua. — Istý čitateľ zo Zvolena spytuje sa, či v datíve a lokále množného čísla sú dlhé prípony *-ám, -ách* v cudzích slovách ženského rodu, ktoré vychodia v jednotnom čísle na *-ia*, na príklad *redakcia, akademia* a pod.

Na tomto mieste písali sme už o slovách na *-ium, -eum, -uum* a upozornili sme na to, že datív a lokál množného čísla zneje *gymnáziám, muzeám, individuám*; *gymnáziách, muzeách, individuách*. Práve tak sa skloňujú i slová na *-ia, -ea, -ua*, od *redakcia, alinea, idea, kongrua* je datív mn. čísla *redakciám, alineám, ideám, kongruám* a lokál je *redakciách, alineách, kongruách*, ale v inštr. pl. je krátka prípona *-ami*: *redakciami, alineami, kongruami*.

Rozlišovanie dĺžok v skloňovacích príponách týchto slov vyhovuje spisovnej výslovnosti i Pravidlám slk. pravopisu, ktoré učia skloňovať *ideám, ideách*, podľa toho i *redaciám redakciách* a pod.

Mrazivo - sladoľad - zmrzlina. — O *sladoľade* vari nik nemôže pochybovať, že je to slovo nové, ktoré sa nevžilo do spisovnej a živej reči. O *zmrzline* zas vieme, že len nedávno prejali sme ho z češtiny. Ako je teda dobre po slovensky? Nuž *mrazivo*. Už v štúrovskom slovníku Št. Jančoviča z roku 1848 (str. 143) nahodíme *mrazennuo* = fagylalt; Loosov slovník z r. 1871 (III, 253) má *mražené* = fagylalt, Gefroreness, teda také isté slovo, ako sme našli u Jančoviča, lenže s českým *ž*. V Pechányovom slovníku (II, 110) je fagylalt = sladoľad, *mrazivo* a fagylaltoz = *mrazivo jesť*. M. Kálala Slovenský slovník z literatúry aj nárečí uvádza z banskobystrického a turčianskeho úzu *mrazivo* = č. *mražené*, zmrzlina. Slovo *mrazivo* je v Pravidlách a v novom slovníku P. Tvrdého, ale bez uvedenia významu. Z troch slov *mrazivo, sladoľad* a *zmrzlina* prvé je slovenské, druhé umelé, tretie české, preto odporúčame *mrazivo*, veď ono je dobré a patrí do skupiny slov *varivo, pečivo* ap. Pri tejto príležitosti upozorňujeme aj na to, že i káva môže byť mrazená, teda hovorme a píšme: *mrazená káva* (nie *mražená*, to by bolo po česky).

Prádlo-bielizeň. — Niektorí dôsledne píšu *prádlo* miesto stredoslovenského *bielizeň*, ktoré poznajú i na východe (Czambel, Slk. reč, str. 486: *bilizna* še vipere), ale to je chyba, lebo z dvoch rozličných slov tohože významu máme uznať pre spisovnú reč to, ktoré je stredoslovenské a spisovným úzom ustálené. Teda v tomto prípade lepšie je *bielizeň*.

Až na. — Samo Czambel v Rukoväti a po ňom temer všetci gramatikári slovenskí svorne odsudzujú *až na* miesto slk. *okrem*, na pr.: Boli tam všetci *až na* jedného, správne: *okrem* jedného. Veď *až na* je podľa nemeckého *bis auf*, ako to uznávajú aj čeští filologovia. Ale slovenskí novinári nechcú zaostať za českými, takže dnes bez *až na* neobíde sa slovenský redaktor.

Knihoveň-knihovňa. — Pravidlá slk. pravopisu uznávajú za dobré dvojtvary *knihoveň-knihovňa, práčoveň-práčovňa.* Slová s príponou *-oveň* sú bežné len v istej časti strednej slovenčiny, pre spisovnú reč pokladáme za prijateľnejšie tvary na *-ovňa*, *knihovňa, práčovňa* a pod.

Povetrie-vzduch-vozduch. — V ľudovej reči len zriedka počuť *vzduch*, hovorieva sa *povetrie.* Slovo *vzduch* nepoznal ani Bernolák, po ňom, za čias štúrovských, dostalo sa k nám z češtiny, ale aj tam si ho vypožičali z ruštiny. Vajanský písaval podľa ruštiny *vozduch*, lenže sa nevžilo, a ani básnici nemali by ho užívať, lebo je väčšine čitateľov nesrozumiteľné. Z češtiny prejaté slovo *vzduch* je potrebné, keďže nemôžeme ho vždy nahradiť *povetrím.* Ale jednako nemuseli by sme sa hanbiť za *povetrie* a mohli by sme upotrebúvať aspoň natoľko, aby sa naň celkom nezabudlo.

POZNÁMKY A ZPRÁVY

PRVÝ ROČNÍK „SLOVENSKEJ REČI".

Boli sme Slováci, ale ozajstnej slovenskej školy — okrem tých dvanástich rokov, čo stály slovenské gymnáziá — nemali sme až do 1918-ho. Ešte v prvej tretine 19. storočia i v dedinských školách našich rozliehaly sa zvuky latinské. Ján Kalinčiak, narodený 1822-ho, zaznačil v svojom životopise,[1]) ako vstával v liptovskom Sv. Jáne zo strachu pred učiteľovou paličkou už na svitaní učiť sa latinské vokabulá. A keď po latinčine uviedli maďarčinu, bolo to ešte ďaleko horšie. Pri nej, pri maďarčine, dostali sme sa ta, že ku koncu storočia slovenskí rodičia svojich synkov okrem povinných prvých šiestich rokov už temer nedávali do škôl; v gymnáziách slovenských krajov učili sa už temer len synovia úradnícki a Židia. Tak nebolo potom 1918-ho učených Slovákov ani za úradníkov, ani za učiteľov, profesorov. Školy sa zakladaly, žiactvo hrnulo sa do nich, ale slovenská výučba, prirodzene, v nich nemohla byť náležitá. Zo stavu, v akom do 1918-ho Slováci hynuli, nevychodí sa skokom — len zvoľna, postupne.

My vieme, čo je s nami; ale vieme i to, že nie sú ďaleko časy, v ktorých prestane i to, čo dnes vo veciach slovenčiny u nás ešte nie je náležité. Veľké prevraty i u veľkých národov

[1]) Lipa, II.

spôsobia rečove galamutu; Slováci sú z národov malých, ale žijúcich medzi Karpatmi a stredným Dunajom, obstupujú ich temer samí Slovania. Tu pre slovenčinu nieto nebezpečenstva. Tu, ako hovorím, nemôžu byť ďaleko tie časy, keď z dolín a dedín idúci duch a ozon reči ponapráva všetko, čo vo veľkej trme-vrme spôsobilo sa nenáležitého. A vtedy i v školách slovenčina bude doma.

Už teraz ako radostná vec môže sa spomínať i prvý ročník tejto „Slovenskej reči". Bola vítaná milo, srdečne, predplatitelia a čitatelia množili sa ozaj s každým dňom.

Redakcia — ako my, ktorí sme jej blízki, môžeme to u nej badať — vie, že vo všetkom náhľady prispievateľov neboly jednotné, no pôjde do nového ročníka ani s vysúkanými rukávmi. Veď vie, že zo škôl, do ktorých ozaj hrnie sa mládež, budú vychodiť milovníci slovenčiny a z ich radov bude pribúdať i pomocníkov, spolupracovníkov...

Košickému krúžku, ktorý energične založil „Slovenskú reč", hodno vzdať vďaku.

Jozef Škultéty.

Poznámky redakcie. V prvom čísle Slovenskej reči upozornili sme našich čitateľov, že chceme pokračovať v diele, ktoré započal Samo Czambel, keď svoju Rukoväť spisovnej reči slovenskej postavil na základoch ľudovej, živej slovenčiny, lebo v nej je najlepšia záruka čistoty jazykovej. Okrem toho sľúbili sme pridržať sa tých smerníc, čo sú jadrom terajšieho dobrého úzu Matice slovenskej, ktorý sa odzrkadľuje v jej knižných vydaniach. Od vydania Czambelovej Rukoväti snahy po očiste spisovnej reči nezaostaly, chyba bola len v tom, že naša verejnosť nemala príležitosť poznať do všetkých podrobností terajší matičný úzus. Teraz, keď prezeráme, čo priniesol prvý ročník Slovenskej reči, zisťujeme, že sme sa snažili postupovať podľa programu, ktorý sme jej dali v prvom čísle. Uznávame, že ťažkostí bolo veľa. Veď mienky jednotlivých prispievateľov neshodovaly sa vo všetkom. Kde-tu nemohli sme sa vyhnúť ani pravopisným a iným nedôslednostiam, na príklad písali sme *vlív* i *vplyv*, ale takéto chyby zavinil rečový chaos, v ktorom sme a z ktorého môžeme sa dostať len pomaly. Druhý ročník Slovenskej reči bude vydávať už Matica slovenská, ktorá sa postará o zväčšenie a zlepšenie časopisu. Potešiteľné je, že pribúdajú pracovníci, ktorí sa starajú o dobrú slovenčinu, že upozornenia Slovenskej reči neostaly bez ozveny u čitateľov, ktorí sa vynasnažujú rozširovať znalosti o správnom spisovnom úze. S tejto stránky stretli sme sa všade s porozumením.

V prvom ročníku Slovenskej reči nezapodievali sme sa veľmi s otázkami pravopisnými, lebo nemyslíme, že čiro pravopisné pravidlá a poučenia sú dostatočné, aby niekto dobre po slovensky písal. Nie, väčšie nebezpečenstvo vidíme vo vzrastajúcom

počešťovaní spisovnej slovenčiny. Pred prevratom bolo potrebné odstraňovať maďarizmy zo slovenčiny, teraz musíme si chrániť každé slovo, každú slovenskú väzbu, lebo novinárska čeština dáva nám nielen kopu nepotrebných a často škodlivých bohemizmov, ale ona je aj žriedlom germanizmov, ktoré nám hubia reč.

Keď pozorujeme vývin spisovnej reči v ostatnom čase, ľahko zbadáme, že dobrí spisovatelia a dobrí publicisti starajú o slovenčinu, že z viacerých rozličností a možností vyberajú dôsledne také slová a väzby, ktoré sú pôvodnejšie, ktoré sú slovenskejšie. A práve v tomto vidíme, že spisovná slovenčina sa zlepšuje. Ak tento duch opanuje raz naše školy, úrady a tlač, nebudeme mať obavy o dobrú slovenčinu. Našou túžbou je, aby sa to stalo čím skorej, aby sme chytro vybŕdli z terajších nedobrých pomerov. Sme presvedčení, že s tejto stránky prvý ročník Slovenskej reči bude naozaj na osoh spisovnej reči.

Slovenský preklad Biblie pre evanjelikov. — Podľa istých zpráv slovenský preklad celej Biblie pre slovenských evanjelikov je už hotový — v rukopise.

Keby sa to bolo stalo pred stá rokmi, slovenský preklad Biblie bol by mal epochálny význam pre náš národ, a to v ohľade mravnom, kultúrnom, národnom, rečovom i slovesnom.

Dnes vítame tento oneskorený preklad s prihorklou radosťou, lebo veď plne sme si vedomí, čo všetko nám uniklo s tým, že slovenský protestantizmus nesiahol hneď pri svojom vzniku po živom a ľudovom slove — po slovenčine.

Slovenský protestantizmus mal už i v najstarších dobách umných a študovaných ľudí, ktorí sa istotne so zdarom mohli pokúsiť o preklad Biblie do slovenčiny, a že to predsa neurobili, najlepšie dokazuje, že nevystihli v celej hĺbke to, čo prinášal duch reformácie v rečovom ohľade, najmä ale nevedeli porozumieť vtedajšiemu rozpútaniu národných jazykov a citu Slovákov.

Protestantizmus na Slovensku nepohýbal tvorivými silami slovenského génia v reči, nedal do ruky slovenským veriacim slovenskú Bibliu, ba reč slovenského ľudu i v bohoslužobnom ohľade ponechal pred dvermi evanjelických kostolov...

Teda preklad — v rukopise.

Na preklad knihy kníh kládly sa vždy a všade vysoké požiadavky. Preklady Biblie poznáme ako medzníky na sklade literálnych epôch u viacerých národov a kde-tu preklad Biblie je prvým krokom pri vstupe do svojských literárnych dejín. On značil v minulosti vyššiu mravnú a kultúrnu úroveň a vyspelosť patričného národa. Prekladatelia boli si toho vedomí, a preto dbali o to, aby ich dielo bolo správne, rečove spoľahlivé, ba i smerodajné. Preklad Biblie nie je iba náhodilosťou, alebo len sezónnou zábavkou prekladateľa a veriacich, je to dielo vážne, dôležité, venované vekom, a preto musí byť tak dokonalé, aby sa mu nič nemohlo vyčítať ani so stránky rečovej správnosti, čistoty a jadrnosti.

Nijaká kniha nie je taká čítaná ako Biblia. Veď z nej sa najviacej necituje. Nie div teda, že práca prekladateľa Biblie podrobuje sa všade čo najprísnejšej kritike, lebo zlý preklad Biblie môže pošpatiť správnu reč, môže pokaziť a otupiť rečové čutie, ba na dlhý čas a v širokých rozmeroch môže byť škodlivým.

Terajší prekladateľ slovenskej Biblie už netvorí spisovnú slovenčinu, už nemá väčších lexikálnych a gramatických ťažkostí, ba má i pomôcky v starších prekladových pokusoch, takže dnes plným právom môžeme požadovať od neho rečove dokonalé dielo. Prekladateľ musí mať vrodený rečový cit a sluch, len tak vyhovie dnešným náročným požiadavkám.

Všetko toto povedali sme na adresu — rukopisu.

Kým dielo nie je v tlači, možno rukopis znovu a znovu ponaprávať, možno si sadnuť za zelený stôl so znalcami slovenčiny a pohovoriť s nimi o pochybných a sporných veciach.

Slovenské preklady Písma nemajú u nás značnejšej tradície, preto terajší prekladateľ môže sa vymaniť zpod každého balastu, ktorý sa na nás nalepil vplyvom neslovenských osnov, čo je po istú mieru veľkou výhodou pre prekladateľa, lebo rečove jeho preklad môže byť dokonale časový, svieži, výstižný, ba i obozretne a rozumne priebojný v duchu rozvoja spisovnej slovenčiny. Je rozhodne príjemnejšie cítiť sa byť rečove úplne voľným, tradíciám ničím nepovinným, ako zo slabuškárstva topiť sa v záplave tisícich ohľadov, ktoré nedávajú zvuku a životnej čerstvosti slovenskému slovu. Nieto u nás takého biblického citátu, ktorý by sme mohli pokladať za nedotknuteľný i vtedy, keď sa protiví tomu spôsobu správneho slovenského hovoru, s ktorým sa stretáme u slovenského ľudu a ktorý je pritom aprobovaný i úzom spisovnej slovenčiny.

Po dokonalej revízii rukopisu príde toto dielo do tlače, do života, do sŕdc a azda i do slovenských evanjelických chrámov, kde ho po stáročnom oneskorení jednako radostne vítať a pozdravovať budú zástupy ľudu a my s ním.

Medzi všetkými evanjelikmi sveta dostáva sa národná Biblia najneskoršie u nás na kazateľnicu a pred oltár. —*fri*—

S. Czambel o slovenčine v ev. cirkvi. — Roku 1903. vydal S. Czambel dielo Slováci a ich reč, v ktorom dotkol sa aj otázky češtiny v bohoslužobnej reči u evanjelikov. Vyslovil sa proti češtine. Azda nebude nemiestne spomenúť aspoň niektoré Czambelove vývody:

„Zlomok kázne z XV. storočia svedčí, že reč československá prijatá bola pod účinkom reči českej za spisovnú reč Slovákov, bola hneď spočiatku všeobecne-slovenského, a nie protestantsko-cirkevného rázu. V nej skladaly spisy mestá, zámocké kancelárie, právomoci a pod. V nej skladali svoje spisy a modlitby pre ľud slovenský katolícki kňazia. To je teda omyl, keď sa ev. kňazia nazdajú, že je u nás čeština (lepšie československá) protestantsko-cirkevného rázu, že ju vypestovala luteránska cirkev, alebo naopak, že cirkev evanjelickú vypestovala československá reč a literatúra, a preto že je povinná ev. cirkev slovenská až do posledného dychu ochraňovať reč a literatúru československú.

Pravda je to, že češtinu uviedli u nás jiskrovci a pomery, ktoré oni utvorili, a že česko-slovenčina, v ktorej písali naši predkovia, v princípe od počiatku bola rečou *všeobecne-slovenskou:* pre potreby obidvoch cirkví a zároveň pre potreby svetské.

V tom čase, keď sa slovenské cirkvi zakladaly v hornom Uhorsku, zakladaly sa tam aj nemecké, ba aj maďarské, a to s rečou nemeckou alebo maďarskou... Z toho nasleduje, že slovenské cirkvi mohly sa zakladať tiež len s rečou slovenskou. A tak aj bolo. Vtedy bola *kultúrnou rečou Slovákov reč československá,* prirodzene ona sa stala aj rečou cirkevnou v ev. cirkvách slovenských... Ja myslím, že je to princíp celkom správny.

Ako som riekol, aj katolíci užívali vo svojich cirkevných potrebách československého jazyka, ale oni — nezavreli dvere pokroku. Vidiac, že československá nezodpovedá kultúrnym potrebám Slovákov, odhodlali sa k opravám. Už 146 rokov minulo, čo sa slovenskí katolíci ujali vlastnej reči Slovákov v cirkvi. Ich krok bol tak odôvodnený a taký priaznivý pre kultúru Slovákov, že uprostred štyridsiatych rokov minulého storočia vyslovilo sa už aj veľa evanjelikov za opravenie spisovnej reči Slovákov na základe reči ľudovej. A r. 1851. sišli sa v Prešporku i katolícki i evanjelickí spisovatelia a *vyslovili sa za osamostatnenie spisovnej reči Slovákov na základe reči ľudu slovenského.*

Ale väčšine ev. kňazov bez znaku preletely ponad hlavu všetky tie doby jazykových opráv, akoby kultúrny záujem ľudu slovenského netýkal sa vôbec kultúrnej misie ev. cirkví slovenských u slovenského ľudu.

I teraz, po 146 rokoch, máme ev.

slovenských kňazov, ktorí duchovne nedozreli pre princíp samostatnej kultúrnej reči Slovákov, držiac sa rukami-nohami českej Biblie a českých cirkevných kníh, ktoré, česť výnimkám, ani sami nerozumejú, a ich cirkevníci už naskrze nie...

Tí ev. kňazia, ktorí myslia, že je slovenská ev. cirkev k českej reči prirastená, nepoznajú ani rozvoja svojej cirkvi, ani rozvoja svojho cirkevného jazyka. Protestantské cirkvi a katolícke cirkvi nesmieme miešať čo do cirkevno-jazykových práv. Katolícke cirkvi majú svoje zákonite určené liturgické jazyky, tak rímsko-katolícka: latinský, východno-katolícka podľa historickej národnosti: grécky, slovanský ap. Pred oltárom iba týchto sa smie užívať. *Ale protestantské cirkvi majú všade, po celom svete, materinský jazyk vo všetkých funkciách cirkevných, teda aj pred oltárom.* To značí, že je v ev. cirkvách slovenských česká reč nie zákonne liturgickou rečou, ona bola iba potiaľ oprávnená v ev. cirkvách slovenských, *pokiaľ si Slováci vlastnú reč nepovýšili na reč kultúrnu.* Na základe princípu ev. cirkví protestantských *povinní sú ev. kňazia uviesť samostatnú spisovnú reč Slovákov aj pred oltár.*

Tu sa *neprihovára* literárny historik k ev. kňazom a iným ev. cirkevným činiteľom, on má právo, aby menom kultúrnych potrieb slovenského ľudu *žiadal všetky práva pre kultúrnu reč slovenskú, i formálne sankcionovanú r. 1851.*

Česká reč nie je prirastená k ev. cirkvi slovenskej, ona sa dostala iba náhodou do ev. cirkví slovenských. M. M. Hodža, ev. kňaz, ktorý i rozumom i srdcom pracúval, predsa takto vyslovil svoje poznanie vo svojom „Větíne":

„Keď aj teda češtinu prijali, *museli ju doma všahdy cez slovenčinu preciedzať.* A všetkého tohoto spojenia faktorstvo sa nemá tak reči samej, ako zvlášte a nadovšetko cirkevnej reformácii československej pričítovať. *Vari keby ku Slovákom bolo náboženstvo a cirkevné obnovy alebo z Poľskej, alebo z Ruskej prišly, teda by naši milí dedúsi boli si zavzali v chráme poľsky, rusky, s výslovou slovenskou hovoriť.*"

Sú niektorí, ktorí preto nechcú uviesť ľudovú reč do ev. cirkví slovenských, lebo nechcú sboriť *posledný most,* ktorým, ak sa okolnosti tak utvoria, *ľahko nám bude prejsť zasa nazad do historického väzku česko-slovenskej spoločnej kultúry na základe spoločného československého jazyka.* To sú fantastické myšlienky...

Už sme mali dokonalejší, šikovnejšie premyslený taký „most", „ktorý nás mal nazad priviesť k češtine", bola to známa gramatika Hattalova. Aj Matica slovenská vtedy bola sa ako-tak ujímala tej „mostovej" teorie, a pod farchou skutočných pomerov *sboril sa ten most predsa...* A treba nám sboriť aj tento most, lebo sa udržuje v ev. cirkvách slovenských *na škodu vzdelávania ľudu slovenského, a nemá teraz už nijakého seriózneho cieľa alebo určenia...*

Áno, tento most treba sboriť, aby sme mali už raz pokoj. Aj Česi aj Slováci. Treba ho sboriť, aby Česi prestali úfať vo veci *nemožné, historickým rozvojom dávno v ich neprospech rozhodnuté.* Už od r. 1440. prebija sa reč Slovákov na povrchu v spisovnej reči Slovákov. Na základe toho historického rozvoja r. 1787., teda pred 146 rokmi osamostatnenie spisovnej reči slovenskej so strany katolíckej vyrieklo sa už aj *formálne.* Okolo r. 1845. sa to všelijakými spôsobmi *zopakovalo* aj so strany slovenských evanjelikov, a *roku 1851. na prešporskej konferencii všetky strany slovenské proklamovaly osamostatnenie spisovnej reči Slovákov.*

Akého rozumu a srdca sú tí Slováci, ktorí chcú ešte i po takýchto skúsenostiach zachovávať doterajšiu rečovú polovičatosť, ktorí sa chcú stavať do cesty historickému prúdu, ktorí ešte iba teraz, keď temer 150 rokov minulo od vystúpenia Bernoláka, prvého kodifikátora samostatnej spisovnej reči Slovákov, „nerozmyselnosť" a „omyl" vidia v snahách osamostatňovacích?

Je čas, aby prestala u nás rečová polovičatosť. Dosť bolo tých experimentácií... Treba sa nám upevniť, treba nám všetky sily spojiť *v tom smere, ktorý ukazuje historický rozvoj!*

Rozumiem tých, ktorí sú v službách politických, z politického presvedčenia konajú služby češtine, a

neodsudzujem ich. Ale odsudzujem všetkých luteránskych kňazov, ktorí by mali vedieť hlavnú zásadu svojho vierovyznania, podľa ktorého je rečou luteránskej cirkvi *reč ľudu*, u Slovákov *reč slovenská*, a ktorí predsa hlavnú zásadu svojho vierovyznania ignorujú.

Luteránsko-slovenskí kňazia, hoc i nepoznali tak dobre historický rozvoj spisovnej reči slovenskej ako kňazstvo katolícke, predsa *mali už vtedy prijať materinskú reč Slovákov za oltárnu reč, keď ju Slováci roku 1851. všeobecne za svoju spisovnú reč vyhlásili.*

To žiadala *zásada cirkvi luteránskej!*

A predsa najdú sa ešte aj teraz natoľko obmedzení ľunia, že „omyl", ktorý je v konštrukcii ich modzgu, hľadajú — v päťstoročnom dôslednom rozvoji historickom... a spierajú sa urobiť tak, ako sú povinní urobiť v záujme svojej cirkvi a v záujme svojho ľudu...

Sú ľudia nerozhodní v kruhu ev. cirkví slovenských, ktorí by chceli sveriť právo osamostatnenia slovenčiny i naďalej *náhode, rozvoju.* Oni sa podobajú záhradníkovi, ktorý uspokojí sa tým, že si ohradí kus zeme na záhradu a — s ostatným spoľahne sa na Pána Boha. Záhradník, ktorý vedome nepestuje svoju záhradu, nekope, nepleje v nej, nepolieva, neobrezúva, ktorý sa spolieha na vietor, že mu hrady obseje, na zajace, že mu stromy obžerú a pod., je žalostným obrazom tvora, na obraz boží stvoreného. Tí, ktorí posudzujú a upravujú verejné záležitosti slovenské, nesmú ináče smýšľať o ľuďoch, ktorí záhradu slovenského jazyka sveriť chcú *náhode, ešte vraj ďalšiemu rozvoju. Po sto a sto rokov zanedbávania a úhorovania ešte vždy — ďalšiemu rozvoju?*

Ja nikoho nenahováram z cirkvi ev. slovenskej, aby stal do radu tých, ktorí bojujú za osamostatnenú slovenčinu. V tomto spise rozložil som veci obšírne. Usiloval som sa byť nestranným, cítim, že ma neviedla proti češtine ani predpojatosť, ani nenávisť. Prečítajte si, evanjelickí Slováci, údaje v tejto knihe, prečítajte si ich, ak to treba aj viac ráz — a robte podľa svojho svedomia."

Aspoň toľkoto z Czambelovho diela (str. 254—259). Vydaním slovenského prekladu Písma stáva sa poslovenčenie cirkevnej reči v ev. cirkvách problémom aktuálnym, preto citovali sme Czambela, dúfajúc, že naši čitatelia budú na vec reagovať.

Slovenská krajina. — V tomto mesiaci zanikol denník Slovenská krajina, ktorá vychádzala v Žiline. Zaniknutie každého aspoň trochu súceho časopisu treba ľutovať. No v tomto prípade slovenská verejnosť netratí nič, lebo Slovenská krajina bola jedným z tých krajciarových časopisov, ktoré nerešpektujú ani základné pravopisné a rečové pravidlá, preto dnes len tešiť sa môžeme tomu, že máme o jedného nepriateľa slovenčiny menej.

Slovenčina v českých časopisoch. — Niekedy, ale veľmi zriedka, zjaví sa slovenský článok v niektorom českom časopise. Obyčajne prekvapí nás svojou zlou slovenčinou a kopou pravopisných a rečových chýb. Ako kuriozitu spomínam článok v 11. čísle Československého divadla, kde J. Kováč píše o divadelnom živote v Banskej Bystrici. Na jedinej stránke našli sme niekoľko desiatok ypsilonových chýb, nehovoriac už o tom, že pisateľ nenapísal ani jedinej dobrej vety. Takto sa reprezentujeme v Čechách. Na vine v tomto prípade nie je len redakcia, ale aj autor článku, lebo český sadzač vysádzal text tak, ako bol v rukopise. Takéto chyby: *zmišlali, pomišlať* a pod. musely byť v rukopise! — Nabudúce radi by sme čítali v českých časopisoch slovenské články, ale od ľudí, ktorí poznajú aspoň najdôležitejšie pravopisné pravidlá. Žiačik z niektorej meštianskej školy musel by prepadnúť zo slovenčiny, keby napísal článok s toľkými pravopisnými chybami. — Kto nepozná pravopis, nech nechytá pero do ruky. *H. B.*

Zodpovedný redaktor a vydavateľ: A. Prídavok.
Tlačila Nová knihtlačiareň v Turčianskom Sv. Martine, Kuzmányho ulica č. 2.

Slovenská KNIŽNICA Bratislava